

Qulmamatova Muattar Otabek qizi

Termiz davlat pedagogika instituti o'qituvchisi

Tel: +998997169594

E-mail: muattar9594@mail.ru

UDK: 801.85:96

INGLIZ VA O'ZBEK MADANIYATIDA "BOYLIK" KONSEPTINING PSIXOLINGVISTIK XUSUSIYATLARI

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek tilshunosligi va madaniyatshunosligi misolida "boylik" tushunchasi ko'rib chiqiladi. "Boylik" tushunchasi sotsial-madaniy tushunchadir, u kishilarning nutqiy xulq-atvorida qayd etiladi, turli tipdagi lisoniy birliklarda namoyon bo'ladi va milliy o'ziga xoslik bilan ajralib turadi. Ushbu tadqiqotning dolzarbligi o'zbek va ingliz madaniyatlarining asosiy tushunchalaridan biri sifatida "boylik" konsepti psixolingvistik xususiyatlari o'rganiladi.

Kalit so'zlar: psixolingvistik, lingvokulturologiya, konsept, madaniyat, kognitiv tahlil, ma'naviyat, lingvokulturologik xususiyat, til, tilshunoslik, madaniyatshunoslik, lingvomadaniyatshunoslik, madaniyat, moddiy boylik, ma'naviy boylik.

ПСИХОЛИНГВИСТИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПТА «БОГАТСТВО» В АНГЛИЙСКОЙ И УЗБЕКСКОЙ КУЛЬТУРЕ

Кулмаматова Муаттар Отабек кизы

Преподаватель Термезского государственного педагогического института

Тел: +998997169594

E-mail: muattar9594@mail.ru

Аннотация: В данной статье рассматривается понятие «богатство» на примере английской и узбекской лингвокультурологии. Понятие «богатство» является социокультурным понятием, оно фиксируется в речевом поведении людей, проявляется в разных типах языковых единиц, отличается национальным своеобразием. Актуальность данного исследования заключается в том, что изучаются психолингвистические особенности

концепта «богатство» как одного из основных концептов узбекской и английской культур.

Ключевые слова: психолингвистика, лингвокультурология, концепт, культура, когнитивный анализ, духовность, лингвокультурная характеристика, язык, языкознание, культурология, лингвокультурология, культура, материальные блага, духовное богатство.

PSYCHOLINGUISTIC CHARACTERISTICS OF THE CONCEPT “WEALTH” IN ENGLISH AND UZBEK CULTURE

Qulmamatova Muattar Otabek qizi

Teacher of Termiz state pedagogical institute

Phone: +998997169594

E-mail: muattar9594@mail.ru

Annotation: This article examines the concept of “wealth” on the example of English and Uzbek linguistics and cultural studies. The concept of “wealth” is a socio-cultural concept, it is recorded in speech behavior of people, it is manifested in different types of linguistic units, it is distinguished by national identity. The relevance of this research is that the psycholinguistic features of the concept of “wealth” are studied as one of the main concepts of Uzbek and English cultures.

Keywords: linguoculturology, concept, culture, linguoculturological analysis, spirituality, linguoculturological nature, language, linguistics, mining, linguoculturological studies, mining, material wealth, spiritual wealth.

Kirish.

XX asrning oxirida tilshunoslikda paydo bo'lgan konseptual tadqiqot yo'nalishi turli xil kognitiv shakllanishlar tuzilmalarini har tomonlama o'rganishga intiladi. Konseptning strukturasini qayta yaratish kognitiv xususiyatlarning to'liq majmuini ularni bosqichma-bosqich o'rganish orqali aniqlashni o'z ichiga oladi. Nutq faoliyatini eksperiment asosida o'rganish qator afzalliklarga ega. Tayyor matndagi oddiy nutqni an'anaviy metodlar asosida o'rganayotgan tadqiqotchi passiv kuzatuvchi rolini bajarsa, eksperiment asosida o'rganishda u faoliyatning faol qatnashuvchisiga aylanadi, eksperiment jarayoniga va xarakteriga ta'sir qila

oladi. Tadqiqot jarayonida biz o'zbek tilida "boylik" leksemasining etimologik kelib chiqishiga e'tibor qaratdik. Natijada ushbu leksemalar bilan bog'liq juda ko'plab qiziqarli ma'lumotlar borligi aniqlandi.

Adabiyotlar tahlili.

Boylik tushunchasi allaqachon tilshunoslikning tadqiqot obyekti bo'lgan. Masalan, E. V. Klementyeva boylik tushunchasini rus va ingliz tillarida kognitiv-pragmatik jihatdan tavsiflaydi. N. S. Makeeva rus tilidagi boylik tushunchasini ispan tili fonida tahlil qiladi[2]. G. R. Ijboyeva va A. S. Myrzagalieva rus maqollarida boylik tushunchasiga murojaat qilishadi. Boylik tushunchasini o'rganish uchun material Sh. K.Fozilova ingliz tilining maqol va matallari, shuningdek, ingliz frazeologik birliklari; boylik tushunchasi uchta til madaniyati: ingliz, rus va tojik tillari asosida taqqoslanadi. N. N. Panchenko va F. V. Boshtan ingliz va rus til madaniyatidagi kognitiv xususiyatlarni taqqoslab, boylik subkontseptsiyalaridan biri - pulga murojaat qiladilar [1]. Ayrim lingvistik asarlar antonim tushunchalarni tahlil qilishga bag'ishlangan. S. B. Kutsy boylik va qashshoqlik haqidagi rus va ingliz tushunchalarining lingvistik va madaniy o'ziga xos xususiyatlariga e'tibor qaratadi [6;19.].

Biz "boylik va kambag'allik" konseptini E.Begmatov, A.Madvalievlar tahriri ostida chiqarilgan "O'zbek tilining izohli lug'ati"da o'zbek tilida "boylik va kambag'allik" otlari o'z ichiga turli semantik til ma'nolarini olib, ko'p sonli so'zlar oilasining semantik markazi hisoblanadi. Avvalo biz "boylik" so'zning lug'atdagi ta'rifiga ko'ra "boy bo'lishlik, boy mavqei, mol-mulkning yig'indisi, majmui, mo'llik" degan ma'nolarni anglatadi [5;186.].

Ushbu tadqiqot doirasida biz avvalo hadislarda "boylik" konseptini uchratamiz. Ya'ni "sog'liq ham boylik, ham Allohning sinovi". Bundan tashqari buyuk allomamiz Forobiy shunday degan: "Hukumat rahbarida quyidagi 12 ta tug'ma sifatlar jam bo'lmog'i joiz: xushbichimlik, fahm-farosatlilik, o'tkir xotira, idroklilik, so'zga chechanlik, ilmga chanqoqlik, har bir ishda me'yorni saqlay bilish, halollikka muhabbat va yolg'onga nafrat, olijanoblik, boylikka nafrat, adolatparvarlik, qat'iylik". Bu hikmatli so'z boylikni salbiy so'z sifatida

ishlatilganligidan darak beradi. Islom dinida ham boylik va kambag'allik xususida ko'plab qarashlar mavjud. Islom dini boylikni qoralamaydi. Aksincha, boylar ko'paygan sari kambag'allarning ahvoli yengillashishi mumkin. Dinimiz kambag'allarni ham o'z holiga tashlab qo'ymagan. Agar kimda kim boylikka ega bo'lsa, kambag'allarga mol- dunyosining haqini berishi kerak, ya'ni mol – mulkidan zakot berishi kerak. Zakot, avvalo, kambag'al, beva-bechora, yetim – yesirlarga tarqatiladi. Zakot dinda kambag'allik muammosini hal qilishning eng yaxshi va to'g'ri chorasi hisoblanadi [4;162.].

Tadqiqot metodologiyasi.

Ingliz va o'zbek madaniyatida "boylik" konseptining psixolingvistik xususiyatlariga bag'ishlangan ushbu maqolada mavzuni yanada chuqurroq ochib berish uchun ilmiy tadqiqotning analiz, sintez, qiyosiy tahlil kabi metod va usullaridan samarali foydalanildi.

Tahlillar va natijalar.

Assotsiativ eksperimentning o'tkazilish tartibi. Tajriba o'tkaziluvchilarga yoki respondentlarga muayyan stimul so'zlarning ro'yxati beriladi va ulardan xayollariga birinchi kelgan reaksiya so'zlarni aytish so'raladi. Odatda respondentga 100 ga yaqin so'z beriladi va ularga 7-10 daqiqa ichida javob berish so'raladi. Eksperimentning maqsadi: so'zlar orasidagi assotsiativ munosabatlarning joylashuvi va tahlili, ularning ob'yektiv qonuniyatlarga asoslanganligini aniqlash. Eksperiment sharti: Auditoriyaga anketa ko'rinishidagi biror mavzuga oid stimul-so'zlar ro'yxatini o'z ichi ga olgan stimul material tarqatiladi. Respondentlar stimul-so'zni o'qishi bilan xayoliga kelgan birinchi reaksiya-so'zni stimul-so'zning ro'parasiga yozadilar. Ingliz va o'zbek lisoniy ongida "boylik/wealth" konseptining umumiy va o'ziga xos xususiyatlarini aniqlashda psixolingvistik eksperimentdan foydalandik. Yuqorida ta'kidlangan konseptlarning nominativ maydonini aniqlash maqsadida til sohiblari (ingliz va o'zbek shaxslar) bilan assotsiativ eksperiment o'tkazildi va stimul so'zga olingan reaksiyalarning kognitiv tahlili amalga oshirildi.

Moddiy boyliklar	Reaksiyalar	Ma'naviy boyliklar	Reaksiyalar
-------------------------	--------------------	---------------------------	--------------------

	soni		soni
1. Pul	30	1. Tinchlik	35
2. Uy	28	2. Ota-ona	34
3. Mashina	17	3. Farzand	33
4. Xazina	15	4. Sog'lik	32
5. Qimmatbaho buyumlar	10	5. Hotirjamlik	20
6. Qimmatbaho toshlar	10	6. Bilim	19
7. Tilla	9	7. Bola kulgusi	15
8. Ko'chmas mulk	8	8. Ona	14
9. Telefon	8	9. Sevgi	13
10. Antikvar narsalar	6	11. Muvaffaqiyatga erishish	12

Ingliz tilida so'zlashuvchi respondentlarning "wealth" (boylik) so'ziga munosabati tematik va kontekstual xilma-xillik bilan ajralib turadi [3;24.].

Moddiy boyliklar (Material wealth)	Reaksiyalar soni	Ma'naviy boyliklar (Spiritual wealth)	Reaksiyalar soni
1. Money	28	1. authority	18
2. cash	26	2. prosperity	16
3. gold	25	3. security	15
4. check	22	4. worth	14
5. corruption	20	5. comfort	14
6. chips	18	6. bounty	11
7. capital	11	7. luxury	10
8. bill	9	8. big break	8
9. cash	8	9. influence	8
10. coinage	8	10. dominance	6
11. dividend	7	11. superiority	7
12. coin	6	12. achievement	5

13.bread	5	13.fortune	4
14.banknote	3	14.advantage	3

Xulosa.

Har bir millat madaniyatidan, mentalitetidan kelib chiqqan holda leksemalarni tushunadi va tahlil qiladi. Yuqoridagi ma'lumotlarini tahliliy ko'rib chiqish davomida o'rganilayotgan tushunchaning bir qator qo'shimcha kognitiv xususiyatlarini aniqlash imkonini berdi. Shunday qilib, boylik turli xil yuksak axloqiy fazilatlarni ifodalashi mumkin; boylik –bilim va bilimga chanqoqlik; farzandlar kamoloti; qarindosh va do'stlarning qo'llab quvvatlanishi deb ta'riflar berildi.

Adabiyotlar

1. Burman A. A. The concept sphere of “poverty - wealth” in the Anglo-American linguistic culture. Cand. Philol. Sci. Diss. Novosibirsk, 2021. – 221 c.
2. Getman A. A. Concepts WEALTH and POVERTY in the collective portrait of the rich and the poor. European science and technology: materials of the VII Intern. Research and practice Conf., Munich, 23-24 Apr 2014. Waldkraiburg: Vela Verlag, 2014, vol. II, 174-177.
3. Mendesheva M. M. First signs of the concepts of wealth and wealth in the Russian and English language pictures of the world. SibScript, 23 (4 (88)), 1060-1066.
4. Normurotovna S. F. The Features of a Good Translator in Translating Medical Terms. Ta'lim va rivojlanish tahlili onlayn ilmiy jurnali, 2021. – B. 161-165.
5. Qulmamatova M. Linguoculturalogical analysis of the concept of “wealth”. Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук Actual Problems of Humanities and Social Sciences., 2024. 4(S/3). – B. 185-191.
6. Yurin M. E. Poverty and wealth in modern English society: changes in social structure and their representation in the media. Cand. Sociol. Sci. Diss. Kazan, 2020. – 312 c.